

Նար-Դոս

Ջագունյան

8

39

Անցավ մոտ մի ամիս:

Աննան մի քանի մանր-մունր բաներ գնած՝ փողոցից վերադառնում էր տուն: Ճանապարհին պատահեց նրան Ջաքարը, որ կառքով ուր-որ գնում էր: Նա տեսավ Աննային, կառքն իսկույն կանգնեցնել տվեց, շտապով իջավ և վազեց դեպի նա:

Տիկին Աննա, բացականչեց նա: Ինչքա՛ն ուրախ եմ, որ պատահեցի ձեզ: Այս րոպեին մտածում էի, որ տուն հասնելուս պես ծառային ուղարկեմ ձեզ կանչելու: Այս ի՞նչ է պատահել, ինչո՞ւ դուք մեզ մոռացել եք: Չարմացել, ապշել եմ, թե այդ ի՞նչ տարածայնություն է եղել ձեր և Էմմայի միջև, որ դուք այլևս չեք ուզում մեր տուն գալ: Ես խո գիտեմ, որ դուք կովել եք միմյանց հետ:

Ի՞նչ եք ասում, ո՞վ է կովել, զարմացած և վախեցած ասաց Աննան:

Գիտեմ, գիտեմ, ինձնից իզուր մի՛ ծածկեք, ասաց Ջաքարը հառաչելով: Կոված որ չլինեք, այդպես հեռու չեք փախչի մեզանից: Բայց թե աստված կսիրեք, տ . . . Աննա, ասացեք, ի՞նչ է պատահել: Այն օրից, ինչ դուք հեռացել եք մեր տնից, Էմման էլ իր հալին չէ . . .

Ի՞նչ է, ի՞նչ է պատահել, վախեցած հարցրեց Աննան:

Ոչ, մի վախենաք, հիվանդ չէ, այլ . . . մի շատ տարօրինակ դրության մեջ, որ ինձ բոլորովին զարմացրել է: Երևակայեցեք ամբողջ օրը փակված է իր սենյակում . . . ոչ ինքն է այնտեղից դուրս գալիս, ոչ ինձ է ուզում ընդունել: Հարցերիս մի այնպիսի չոր ու ցամաք պատասխաններ է տալիս, որ կարծես աշխարհիս բոլոր թշվառությունն ես նրա գլխին եմ թափել: Էլ ոչ տանն է նայում, ոչ այն խեղճ երեխային: Ինչո՞ւ, ի՞նչ է պատճառը, ի՞նչ է պատահում նրան, Էմման այդպե՞ս . . . ախր անհավատալի է, ես ճանաչում եմ Էմմային, նա չի կարող այդպես լինել... Բայց ինչո՞ւ է այդպես, ինչո՞ւ. . . Չգիտեմ, ճշմարիտ, ինչ անեմ . . . ես բոլորովին հուսահատվել եմ:

Աննան խղճահարությամբ նայում էր նրան: Նրան թվում էր, թե այդ ուրախ և անհոգ մարդն այդ մի ամսվա մեջ մի քանի տարով ծերացել է:

«Խեղճ մարդ, եթե գիտենաս, թե ինչ է պատճառը», մտածեց նա:

Հենց հիմա տուն հասնելուն պես ուզում էի ուղարկել ձեր ետևից, որպեսզի խոսեն ձեզ հետ այդ մասին, շարունակեց Չաքարը: Ես գիտեմ, որ ձեզ անպատճառ հայտնի պետք է լինի, թե ինչ է պատահում Էմմային, որովհետև, կրկնում եմ, այն օրից, ինչ դուք հեռացել եք մեր տնից, նա այդպես դառավ. ուրեմն ես կարծում եմ, որ այդ բանը մեծ կապ պետք է ունենա ձեր տարածայնության հետ: Խնդրում եմ, աղաչում եմ, տ. Աննա, ասացեք ինձ ճմարիտը, ինչո՞ւ է Էմման այդպես փոխվել: Գիտե՞ք ինչ եմ կարծում, կամաց, կարծես մեծ ջանք անելով, արտասանեց նա, կարճ լռությունից հետո: Ես կարծում եմ... որ նա... անտարբեր չէ դեպի... Չազունյանը... Նա ցնցվեց և համարյա սարսափած հանկարծ նայեց Աննայի դեմքին:

Աննան սաստիկ վախեցավ և շփոթվեց:

Ի՞նչ եք ասում, ի՞նչ, կանչեց նա:

Հապա՞, հապա՞, ճշմարիտ չէ, անհամբերությամբ հարցրեց Չաքարը:

Աննան այս անգամ իրեն սաստիկ զարմացած ձևացրեց:

Պարոն Չաքար, այդ դո՞ւք եք, ասաց նա: Մի՞թե Էմմայի վերաբերմամբ կարելի է այդպիսի կասկածներ տանել: Անոթ է: Հավատացեք, ես այդ բոլորովին չէի սպասում ձեզնից, ոչ, չէի սպասում: Էմմայի տեղ դուք ի՞նձ վիրավորեցիք, ի՞նչպես կարելի է:

Ի՞նչ անեմ, տ. Աննա, որ կան բաներ, որոնք հաստատում են իմ այդ կասկածը, հուսահատությամբ ասաց Չաքարը:

Լռեցեք, թե աստված կսիրեք, ես ձեզ չեմ կարող լսել: Ես զարմանում եմ, թե ինչպես դուք ձեզ համար ստորություն չեք համարում այդպիսի կասկած տանել Էմմայի վրա. մարդ ու կին այսքան տարի հաշտ ու սիրով ապրել եք միմյանց հետ, իսկ հիմա հանկարծ անտարբեր չէ դեպի Չագունյանը... ի՞նչ լավ գնահատում եք կանանց:

Տե՛ր աստված... Հապա ի՞նչ անեմ, ի՞նչ:

Հապա ի՞նչ անեմ, ի՞նչ, ծաղրեց Աննան: Այն արեք, որ տղամարդ եղեք և ոչ թե երեխա: Դուք ինքներդ երեխայություններ եք անում և դեռ նեղանում եք, որ ձեզ երեխայի տեղ են դնում: Ապա այդ ի՞նչ կասկածելու բան է, որ կասկածում եք: Չե՞ք ճանաչում Էմմային, չե՞ք ճանաչում հենց իրեն Չագունյանին, որ նրա վրա էլ մի այդպիսի սովեր եք ձգում: Դուք ինքներդ ձեր բերանով գովում եք նրան, երկինք եք բարձրացնում և հանկարծ մի այդպիսի կասկած... հետևողական եղեք, պ. Չաքար:

Ճշմարիտ է, ես հիմա էլ չեմ ուզում հավատալ, թե նրանց մեջ մի այդպիսի բան կարող է լինել. Էմման հիմա էլ նույնն է իմ աչքում, ինչ որ առաջ, Չագունյանի մասին հիմա էլ նույն գաղափարն ունեմ, ինչ որ առաջ, բայց... ախր բանե՛ր կան, տիկին Աննա, բանե՛ր կան...

Աննան նեղն ընկավ: Իհարկե, նա չէր կարող հայտնել նրան իսկական պատճառը և ականա պետք է սուտ ասեր:

Չգիտեմ ճշմարիտ... ես ի՞նչ կարող եմ գիտենալ, ասաց նա:

Չէ, չէ, դուք գիտեք, դուք անպատճառ գիտեք, մի՛ ծածկեք ինձնից:

Հավատացեք, պ. Ջաքար, ես ոչինչ չգիտեմ, թե չէ ինչո՞ւ պետք է ծածկեմ:

Չէ, չէ, դուք կարող եք ծածկել. այնպիսի բան կարող է լինել, որ ակամա ստիպված կլինեք ինձնից ծածկելու: Բայց հավատացեք, տ. Աննա, որ դուք, հայտնելով, ինձ ավելի մեծ լավություն արած կլինեք, քան թե ծածկելով: Ախր դուք չգիտեք, նա ձայնը ցածրացրեց, թե ինչ է նշանակում անդադար տարուբերվել կարծիքների և կասկածների մեջ... դրանից ուղղակի կարելի է խելագարվել, հավատացեք, կարելի է խելագարվել... մի՛ ծածկեք, ասացե՛ք, թե աստված կսիրեք, ասացեք:

Ինչո՞ւ չեք ուզում հավատալ, որ ես ոչինչ չգիտեմ, պ. Ջաքար:

Ջաքարը մեղմ հանդիմանությամբ նայեց նրան:

Ուրեմն Էմմայի փոփոխությունը ձեր տարածայնության հետ ոչ մի կա՞պ չունի, հարցրեց նա:

Ոչ մի:

Չունի՞:

Չունի:

Խաբում եք:

Դուք ինձ վիրավորում եք, պ. Ջաքար:

Հապա ի՞նչ է ձեր տարածայնության պատճառը:

Մի հին վեճ, որ անսպասելի կերպով նորոգվեց:

Ի՞նչ վեճ:

Ներեցեք, այդ չեմ կարող ասել:

Ջաքարը հառաչեց:

Է՛հ, տ . Աննա, ինչպես ամենքդ ինձ երեխայի տեղ եք դնում, ասաց նա: Ես հարգում եմ ձեր բարեսրտությունը դեպի ինձ... Բայց ախր ես տանջվում եմ, նա դարձյալ ցածրացրեց ձայնը, սաստիկ տանջվում եմ... դուք չգիտեք... կասկածներն ինձ հանգիստ չեն տալիս...

Նա այլևս ոչինչ չկարողացավ արտասանել և վշտահար հայացքով սկսեց նայել մի ուրիշ կողմ

Դարձյա՞լ, անհամբերությամբ ու խստությամբ կանչեց Աննան: Պ. Չաքար, եթե այդ հիմար կասկածը ձեր գլխից իսկույն չհանիք, աստված է վկա, գիտեմ ձեզ ինչ կանեն:

Հապա ի՞նչ անեմ, Է՛, ի՞նչ, կրկնեց Չաքարը տանջանքով: Ախր Էմման ուղղակի ատում է ինձ, զգվում է ինձնից... ես այդ տեսնում եմ... իսկ դուք գիտեք, թե ինչպես ես սիրում եմ նրան:

Գիտե՞ք ինչ կա, պ. Չաքար, ասաց Աննան: Դուք ձեզ համար հանգիստ կացեք և հանգիստ եղեք Էմմային: Եթե նա չի ուզում ձեր ներկայությունը, մի՛ մտնեք նրա մոտ և, եթե կարելի է, մինչև անգամ բոլորովին մի երեվաք նրա աչքին: Առժամանակ այդպես արեք, մինչև որ ես կտեսնեմ նրան և ամեն բան կուղղեմ: Հասկանո՞ւմ եք:

Ես ստրուկի նման լսում եմ ձեզ:

Այդպեք դուք ամեն բան ինձ թողեք և ձեզ համար հանգիստ կացեք. գլխավորը՝ հանգիստ թողեք Էմմային: Ես շուտով կտեսնեմ նրան:

Ե՞րբ:

Շուտով, շատ շուտով:

Ավելի լավ չի՞ լինի, այսօր, հենց հիմա:

Չէ, պ. Չաքար, չէ, մի՛ շտապեք. շտապելով ոչինչ չի դառնա: Դուք ամեն բան ինձ թողեք, ես գիտեմ, թե երբ կտեսնեմ նրան: Առայժմ ցտեսություն:

Ցտեսություն, ասաց Չաքարը, ամուր սեղմելով նրա ձեռքը: Իմացած կացեք, տ. Աննա, որ կյանքովս պարտական կլինեմ ձեզ:

Ինձ ձեր կյանքը հարկավոր չէ, հանգիստ գնացեք տուն:

Եվ Աննան շտապով հեռացավ, բայց հինգ քայլ շարած, նա հանկարծ դարձավ և կանչեց Չաքարի ետևից, որ գնում էր կառքը նստելու:

Պ. Չաքար, վաղո՞ւց է, ինչ Չագունյանը հեռացել է:

Ո՞րտեղից է հեռացել, նա դեռ այստեղ է, տխուր կերպով ասաց Չաքարը:

Դեռ այստե՞ղ է, սաստիկ զարմացավ Աննան:

Չաքարը նայեց նրան և հառաչեց:

Տեսնո՞ւմ եք, ասաց նա, դուք էլ եք զարմանում... ուրեմն...

Պ. Չաքար, ասաց նրան Աննան: Դուք դարձյալ ձերն եք ասում... այդ հիմար կասկածը, ասում եմ, հանեցեք ձեր գլխից: Ես զարմանում եմ նրա համար, որ նա ասում էր, թե շուտով հեռանալու է այստեղից և դեռ մինչև օրս այստեղ է:

Հա, ինչո՞ւ է այստեղ, ինչո՞ւ է այստեղ, շտապով վրա բերեց Չաքարը, և նրա բարի դեմքը շատ չար արտահայտություն ստացավ:

Ձեր կամքն է, երբ դուք ինձ չեք ուզում լսել: Ես այլևս ձեզ համար ոչինչ չեմ կարող անել: Մնացեք բարև, ասաց դժգոհությամբ Աննան և ուզում էր հեռանալ:

Չաքարը շտապեց դեպի նա և պահեց նրան:

Էլ չեմ անի, տ. Աննա, էլ չեմ անի, մեղավոր երեխայի նման ասաց նա: Ես, ահա, ամեն ինչ հանում եմ գլխիցս և ոչինչ չեմ ուզում գիտենալ, միայն թե դուք արեք այն, ինչ որ այս րոպեին խոստացաք:

Ուրեմն գնացեք ձեզ համար հանգիստ, հանգիստ ճաշեցեք և հանգիստ էլ քնեցեք: Գնացեք:

Ուրեմն... հույս ունենա՞մ:

Կատարելապես: Գնացե՛ք:

Չաքարն անհուն շնորհակալությամբ կրկին անգամ սեղմեց նրա ձեռքը, և նրանք բաժանվեցին միմյանցից:

40

«Ա՛, ուրեմն դեռ այստեղ է այն սրիկան, դեռ այստեղ է այն անբարոյականը», մտածում էր Աննան հեռանալով Չաքարից: «Դեռ շարունակում է ավելոծել այս խեղճ մարդու տունն ու ընտանիքը... Ա՛խ, ոչինչ չեմ ուզում, միայն թե դրա դատաստանն ինձ տային: Եվ ի՛նչպես նրա լեզուն կրակ չէր դառնում և չէր այրում նրա բերանը, երբ ասում էր և ասում էր ի՞նչպես որ մարդկությունը դեպի բարոյական վերածնություն է գնում... այն մարդկությունը, որ քեզպեսներից է բաղկացած, այ դու թափառական սատանա... Ահա անմեղ և միամիտ մարդկանց ինչպես են խաբում, ինչպես են խելքից հանում այդ կեղծավորները, այդ եզվիտները, այդ, այդ... գայլերը գառան մորթով... Ը՛հ, թե այս երկու օրն ես քո ոտն այստեղից չեմ կտրի կտեսնես, պ. Չա . . . Չահրումարյան... Էմման ինձ մեղադրում էր, որ իբրև թե ես եկել, քեզ խայտառակել եմ, որ կորչես այստեղից, բայց հիմա կտեսնես, թե ինչպես կխայտառակեմ և ինչպես կվռնդեմ քեզ այստեղից... կտեսնես, կտեսնես...»:

Եվ նա մտքումը դրեց հետևյալ օրն և եթ գնալ Չազունյանի մոտ: Նա գիտեր ո՛ր հյուրանոցումն է նա իջած:

Եվ գնաց:

Հյուրանոցի մուտքի մեջ կախած գրաստիստակի վրա կարդալով Չազունյանի ազգանունը և նրա բռնած սենյակի համարը, նա բարձրացավ վերև: Երեկո էր: Չազունյանն այդ ժամանակ, նրա կարծիքով, տանը պետք է լիներ: Եվ իրավ, սենյակի դուռը բաց էր: Նա համարձակ ներս մտավ:

Չազունյանը նստած էր գրասեղանի առջև և ինչ-որ գրում էր. նա այնպես անձնատուր էր եղել դրությամբ, որ փոքր-ինչ ուշ իմացավ, թե մեկը մտել է: Ըստ

երևույթին, միանգամից չկարողանալով իրեն պաշարած մտքերից սթափվել, նա նախ անմիտ հայացքով կամաց նայեց Աննային, հետո գրիչը վայր դրեց և մեքենայաբար վեր կացավ:

Աննան նրա մոտ գալիս էր բոլորովին կատաղած, բայց այժմ իր առջև տեսնելով նրան, ինքն էլ շիմացավ, թե ինչու փոքր-ինչ կակղեց: Սակայն, այնուամենայնիվ, նա դարձյալ սիրտ առավ:

Ես ինձ իրավունք եմ համարում, պարոն, ասաց նա, ուղղակի ներս մտնել ձեզ մոտ և անհանգստացնել ձեզ, որքան էլ ձեզ այդ կոպիտ և վայրենի վարմունք թվա: Ես ուրիշ կերպ չէի կարող անել, ես ստիպված եմ այսպես անել: Ես ուզում եմ խոսել ձեզ հետ մի բանի մասին:

Չազունյանն այս անգամ զարմացած նայեց նրան . կարծես նա նոր ուշքի եկավ:

Արդյոք չէի՞ք ցանկանալ նստել, տիկին, ասաց նա, ցույց տալով բազկաթոռը:

Ոչ, շնորհակալ եմ, այս անգամ արդեն խստաբար պատասխանեց Աննան: Չազունյանի ինքնավստահ սառնասրտությունը դարձյալ շարժեց նրա բոլոր մաղձը: Ես շատ կցանկանայի իմանալ, պարոն, թե ինչո՞ւ դուք մինչև այսօր այստեղ եք, երբ վաղուց արդեն հեռացած պետք է լինեիք այստեղից, ասաց նա, ամենայն համառությամբ նայելով նրա աչքերին:

Չազունյանը դարձյալ զարմացած նայեց նրան:

Իսկ ես շատ կցանկանայի իմանալ, տիկին, ասաց նա, թե ի՞նչ իրավունքով դուք իմ գլխին դատավոր եք կանգնում:

Աննան կատաղեց:

Այն իրավունքով, պարո՛ն, որով յուրաքանչյուր սրտացավ բարեկամի վրա սրբազան պարտականություն է դրվում պաշտպանել անմեղ ընտանիքների պատիվն ու անունը ձեզ պես անարժան ընկերներից, կանչեց նա:

Չագունյանը մի րոպե ծայրահեղ ապշությունից սառած մնաց կանգնած տեղը այն աստիճան վայրենի թվացին այն բառերը, որ այդ կինն այնքան համարձակորեն շարտեց իր երեսին: Հետո հոնքերը սաստիկ կիտեց և մի մռայլ հայացք ձգելով նրա վրա, նկատեց մի տեսակ խուլ ձայնով.

Տիկին, երևի դուք չեք հասկանում ձեր արտասանած բառերի իմաստը:

Ո՛չ, ես շատ լավ հասկանում եմ, պարոն, իմ արտասանած բառերի իմաստը և ուրիշ բառեր ես չունեմ ձեզ համար, որովհետև եթե դուք մարդկային հպարտություն և վեհանձնություն ունենայիք, չէիք անի այն, ինչ որ արդեն արել եք և շարունակում եք անել... Ձեզ պես մարդիկ չեն կարող և իրավունք չունին վիրավորվելու այսպիսի խոսքերից, իսկ ես ուրիշ կերպ չեմ կարող ձեզ հետ խոսել:

Չագունյանն ավելի սաստիկ կիտեց հոնքերը, բայց հետո մի արհամարհական ժպիտ անցավ նրա շրթունքների վրայից:

Տիկին, իզուր դուք մոռանում եք, որ իմ տանս եք գտնվում և կին եք, այս անգամ սառն հանդարտությամբ ասաց նա:

Մխավում եք, պարոն, ես ձեր տանը չեմ գտնվում, այլ այն մարդու տանը, որ իրեն անկեղծաբար սիրողների և հավատ ընծայողների շրջանում «ազնիվ» և «առաքինի» մարդու հռչակ է հանել և որը քարոզում էր, թե մարդկությունը դեպի բարոյական վերածնություն է գնում: Հիշո՞ւմ եք այդ մարդուն: Ահա, ես այդ մարդու տանն եմ գտնվում այժմ, և դա իրավունք չունի ինձ այստեղից վռնդելու:

Չագունյանի դեմքին մի չարագուշակ ժպիտ երևաց, այդ ժպիտը սրտի խորին վրդովմունքն էր արտահայտում: Բայց նա լուռ մնաց:

Դուք մի ամբողջ ընտանիք թշվառացրիք, մի ընտանիք, որ այսքան ժամանակ ապրում էր հաշտ և սիրով, խոսքն առաջ տարավ Աննան: Ի՞նչ կա ավելի սրբազան, ավելի նվիրական աշխարհիս երեսին, քան ընտանիքը, և դուք, որ ամեն սրբության և նվիրականության պաշտպան և պաշտող էիք ցույց տալիս ձեզ, այդ ընտանիքի հիմքն ինքներդ քանդեցիք: Դուք ձեր բարեկամին, ձեր

ընկերոջը դավաճանեցիք, նրա հյուրասիրությունը ոտնակոխ արիք: նա ամենայն անկեղծությամբ սիրում և հավատում էր ձեզ, իսկ դուք ինչո՞վ վարձատրեցիք նրան: Գիտեք, թե մի այնպիսի մարդու համար այդպիսի հիասթափությունն ինչ արժե... Դուք ինքներդ էիք ասում, որ յուրաքանչյուր մարդ խիղճ ունի, բայց ո՞ր է ձեր խիղճը:

Նա լռեց, բայց Ջագունյանն սպասում էր նրա խոսքի շարունակությանը: Աննան զգաց, որ նրա լռության և հայացքի մեջ մի գորավոր բան կա, որ հաղթում է իրեն, այնուամենայնիվ նա շարունակեց.

Այժմ ես եկել եմ, պարոն, ձեզ հիշեցնելու, որ դուք, եթե իսկապես ազնիվ մարդ եք, կատարեք ձեր խոսքը և հեռանաք այստեղից: Ես այդ չեմ խնդրում ձեզնից, այլ ուղղակի պահանջում եմ, որովհետև դուք հասում, խելոք մարդ եք և ոչ թե անմիտ երիտասարդ, և սերը չի կարող ձեզ արդարացնել: Մինչև հիմա ես ավելորդ էի համարում իմ միջամտությունը, բայց տեսա, որ սխալվել եմ: Ուրեմն՝ եթե ձեր մեջ մնացել է ազնվության գեթ մի նշույլ, խղճի գեթ մի կայծ, եթե դուք իսպառ չեք կորցրել մարդկային և ընկերական արժանապատվության զգացումը, ապա կլսեք ինձ և չարախնդությամբ հակառակ չեք գնա խոսքերիս: Ես կատարեցի իմ պարտքը, մնում է, որ դուք էլ կատարեք ձեր պարտքը:

Անշարժ կանգնած՝ Ջագունյանը սաստիկ վրդովված լուռ նայում էր հատակին: Այդ միջոցին նրա դեմքն այնքան դաժան արտահայտություն էր ստացել, որ Աննան, լավ նայելով նրան, սարսափեց: Ասելիքը վերջացնելով, նա ուզում էր դուրս գնալ բայց երկյուղից չկարողացավ տեղից շարժվել: Նա բնագոյմամբ զգաց, որ Ջագունյանը պատրաստվում էր խիստ հարձակում գործելու, և երկյուղից սրտատրոփ սպասում էր, թե ինչ է պատասխանելու իրեն:

Տիկին, կարճ, ծանր լռությունից հետո ասաց Ջագունյանը նույն խուլ, շարագուշակ ձայնով և շարունակ նայելով հատակին, շատ ցավում եմ, որ դուք լավ չեք մտածել, թե ինչ բանի համար եք գալիս ինձ մոտ և այնպես չեք եկել, որովհետև դուք այնպիսի ծանր և անշնորհակալ պաշտոն եք հանձն առել, որ ես չգիտեմ, թե ինչ անուն տամ դրան... Բացի դրանից, ես երբեք չէի կարծի, որ դուք ձեր անձնական պատիվն ու հարզն այդ աստիճան քիչ կգնահատեիք, որ թույլ տայիք ձեզ մի այդպիսի անպատվաբեր միջնորդի դեր կատարելու... Սակայն

պետք չէ որ զարմանամ . դուք մեր ծանոթանալու հենց սկզբից իմ դեմ թշնամական դիրք բռնեցիք և մինչև այսօր անդադար մութ անկյուններից հետամուտ էիք լինում ինձ վնասելու նպատակով, իսկ այսօր դուք արդեն սահմանն անցաք: Ես շատ լավ հասկանում եմ, թե ինչ է ձեզ իմ դեմ այդպիսի դիրք բռնելու պատճառը... Սակայն ես ձեզ այդ չեմ հայտնի ձեր հպարտությունը չվիրավորելու համար, բայց և այնպես դուք այդ հասկանում եք... Դուք աշխատում եք ձեր վարմունքը քողարկել այն բանով, որ իբր թե ձեզ առաջնորդում է դեպի ձեր ընկերուհին ունեցած հոգացողությունը. բայց իզուր չէր լինի, եթե մտածեիք, որ ես կարող եմ այնքան հիմար լինել, որ խաբվեմ դրանից: Հեշտ և լավ բան չէ, տիկին, երբ ուրիշի զգացմունքների հետ խաղում եք, մանավանդ այնպիսի զգացմունքների հետ, որոնք նրա համար շատ թանկ են . այդ կարող է ձեզ վնասել: Ընդունեցեք, որ նա, որի զգացմունքներին այդպես անմտածած կերպով եք վերաբերվում, կարող է հպարտություն ունենալ. իսկ հեշտ բան չէ, երբ այդ հպարտությունը վիրավորած կլինեք: Դուք ասում եք (Ջագունյանը ձայնը բարձրացրեց և առաջին անգամ իր դաժան հայացքով նայեց Աննային), թե ես դավաճանել եմ ընկերոջս, ոտնակոխ եմ արել նրա հյուրասիրությունը, թշվառացրել եմ նրա ընտանիքը... ուստի ես իրավունք չունեմ վիրավորվելու ձեզնից, երբ դուք ուղղակի դիպչում եք իմ մարդկային արժանապատվությանը, շոշափում եք իմ պատիվը: Բայց ասացեք խնդրեմ (նա առջևը դրած աթոռը զսպած կատաղությամբ վերցրեց և աղմուկով մի կողմը քաշեց), ո՞ր մարդկային, ո՞ր բարոյական, ո՞ր իրավական, մի խոսքով, ո՞ր օրենքով դուք թույլ եք տալիս ձեզ ինքնական դատավոր կանգնելու մի այնպիսի գործի, որի վրա մի մագաչափ անգամ իրավունք չունիք: Դուք կարող եք ձեր ծանոթին, ձեր բարեկամին նրա, ձեր կարծիքով պախարակելի, վարմունքի առթիվ բարեկամական խորհուրդ տալ և այն՝ շատ զգույշ կերպով, բայց այդ վարմունքի վրա ինքնական անվերապահ դատավճիռ դնել դա ավելի է, քան ապօրինի գործ, ավելի է, քան բռնություն, աղ անուն չունի: Դուք մտե՞լ եք իմ սիրտս, հոգիս, ուղեղս, և գիտե՞ք, թե ես ինչ եմ զգում և ինչ մտատանջությունների եմ ենթարկված այն գործի մասին, որի վրա դուք այդպես հեշտ կերպով դնում եք ձեր veto-ն: Լավ մտածեցեք և կտեսնեք, թե դուք այս մի քանի րոպեում ինչքան խոր կերպով վիրավորեցիք իմ ամենանուրբ, ամենանվիրական զգացմունքները և շնորհակալ կացեք իմ սառն բնավորությունից, որ ես կարողացա ինձ զսպել և համբերել, և այն հանգամանքից, որ դուք կին եք, ապա թե ոչ... ես

պատասխանատու չէի կարող լինել իմ վարմունքի համար... մանավանդ այդ ճգնաժամին... Դժբախտաբար, ես ինձ ոչ մի կերպ պարտավոր չեմ զգում հայտնի իրողության համար ձեզ հաշիվ տալու, ապա թե ոչ, եթե բանայի ձեր առջև իմ սիրտը, կգարհուրեիք, գիտե՞ք դուք այս... Հարգել, հարգել պետք է, տիկին, ուրիշի զգացմունքները և եթե ուզում եք ուրիշի անձնական գործերին դատավոր կանգնել՝ պետք է հասկանաք նրան, ուղիղ, անսխալ կերպով հասկանաք, այլապես դուք վատ և վտանգավոր գործ կատարած կլինեք: Ես սովեաստություն չեմ անում, տիկին, և ոչ էլ միտք ունեմ ինձ արդարացնելու ձեր առջև, այլ ուզում եմ ձեզ հասկացնել, որ այսուհետև շատ և խիստ շատ զգուշությամբ վերաբերվեք ուրիշի անհատական զգացմունքներին, մինչև անգամ, եթե այդ ուրիշը ձեր ամենամոտ, ամենասրտակից բարեկամը լինի:

Նա լռեց և ջղային քայլերով սկսեց անցուդարձ անել սենյակում. բայց հանկարծ կանգ առավ և ավելացրեց.

Սակայն, այս լավ իմացեք, տիկին, որ ես երբեք չեմ ցանկացել, չեմ ցանկանում և հույս ունեմ, որ երբեք էլ չեմ ցանկանա ուրիշին այս կամ այն կերպ վնասել, լինի դա ընկերս, բարեկամս, թե մի օտար այդ միևնույն է ինձ համար: Իսկ եթե, հակառակ իմ կամքիս, չարագուշակ բախտը կստիպի ինձ չարիք գործել, ես այդ չարիքի դեմ առնելու հարմար ամենայն ինքնամոռացությամբ պատրաստ եմ կռվել այդ բախտի դեմ և, եթե հարկավոր է, նույնիսկ զոհ գնալ դրան... Կարող եք բոլորովին հավատացած լինել, որ իմ բռնած կամ բռնելիք ընթացքիս համար ձեր խորհուրդների պետքը չեմ զգում, տիկին:

Եվ Չագունյանը նորից սկսեց ետ ու առաջ քայլել սենյակում:

Աննան կանգնած էր ինչպես մի մարդ, որի գլխին հանկարծ սառը ջուր են ածել: Չագունյանի բոլոր խոսակցության ժամանակ նա շարունակ սարսափած նայում էր նրա աչքերին, որոնցից կարծես կայծեր էին դուրս ցայտում. նա կպել էր պատին և նրան թվում էր, թե ինքը մի մրջյուն է Չագունյանի դիմացը, այնքան իրեն ճնշված, հոգով ճնշված էր զգում և այնքան մեծ էր Չագունյանը: Վերին աստիճանի անտանելի էր նրա դրությունը, երբ Չագունյանը լռեց: Նա ուզում էր դուրս փախչել այդ գարհուրելի սենյակից, բայց մի բան ամո՞թ էր այդ թե այն գիտակցությունը, որ ինքը մեղավոր է Չագունյանի առջև ստիպում էր նրան

կաշկանդված մնալ իր տեղում: Սակայն հանկարծ նա մի շարժում գործեց, մի քայլ առաջ գնաց, ուզեց բան ասել, բայց ոչինչ չկարողացավ արտասանել և դուրս փախավ:

Չագունյանը ատամները սեղմած՝ հրացայտ աչքերով նայեց նրա ետևից, ատամների միջից ինչ-որ արտասանեց և ոտը այնպիսի անգուսպ ուժգնությամբ խփեց հանդիպած աթոռին, որ աթոռը մի քանի քայլ հեռու գլորվեց հատակի վրա:

Նա մի կարճ միջոց անսովոր արագ քայլերով շարունակեց ետ ու առաջ անցնել սենյակում, հետո մոտեցավ գրասեղանին, նստեց, առավ գրիչը և ուզեց շարունակել գրությունը, բայց այն աստիճան վրդովված էր, որ չկարողացավ շարունակել. նա գրիչը վայր ձգեց, նորից վեր կացավ, ցիլինդրը ծածկեց և դուրս գնաց:

41

Աննան Չագունյանի սենյակից և հյուրանոցից դուրս եկավ բարոյապես վերին աստիճանի հուզված: Վճռելով գնալ Չագունյանի մոտ, նա երբեք մտքովն անգամ չէր անցկացրել, թե այդ մարդը պաշտպանվելու այնպիսի գորեղ գենը կարող է ունենալ, որպիսին է ուրիշի գործին խառնվելու իրավունք չունենալը. նա զգում էր, որ դրանով Չագունյանը կատարելապես գինաթափ էր արել իրեն. ինչքան էլ ինքը համոզված լիներ, որ իր նրա վրա արած հարձակումը կատարելապես արդարացի էր: Բայց մանավանդ նրան խիստ շփոթել և օտարոտի դրության մեջ էր ձգել Չագունյանի այն ակնարկը, թե նա Չագունյանը հասկանում է պատճառը, որից դրդված ինքը Աննան հենց սկզբից շարունակ հետամուտ է լինում նրան... «Ի՞նչ էր ուզում դրանով հասկացնել», մտածում էր նա. միաժամանակ ակամա երևակայելով Չագունյանի այն խորհրդավոր տոնը, որով նա արավ այդ թափանցիկ ակնարկը: «Որ ես նախանձում եմ Էմմային և նույնպես անտարբեր չե՞մ դեպի ինքը, իսկ իրեն հետամուտ լինելու պատճառը անուշադրության մատնված սե՞րս է... Բայց ճիշտ է այդ...»: Նա չէր ուզում ինքն իրեն պատասխանած լինել ճիշտ է այդ, թե ոչ, միայն այդ մասին մտածելիս շարագուշակ կերպով ժպտում էր, և զգում էր, որ Չագունյանին երբեք այնպես չի ատել, ինչպես նրա այդ ակնարկը լսելուց հետո: Նա ակամա ամբողջ օր ու

գիշեր շարունակ մտածում էր այդ ակնարկի մասին և շատ անգամ այնպես կատաղում էր Չագունյանի դեմ, որ պատրաստ էր լինում նրան մի կերպ վնասելու համար մինչև անգամ աններելի միջոցների դիմել: Այն գիտակցությունը, որ ինքը բոլորովին անգոր է այդ մարդու առջև, նրան վերին աստիճանի ջղային էր դարձրել: Դրա հետևանքն այն եղավ միայն, որ նա Չագունյանին ատելով, սկսեց ատել նաև Էմմային և Չաքարին, առավելապես վերջինիս, որի պատճառով (պատճառը նա Չաքարին էր համարում) ինքը մի այնպիսի անհամ և հիմար դրության մեջ էր ընկել: Նա զգաց, որ անտանելի կերպով վարկաբեկվել է ինքը, որովհետև պարզ կերպով տեսավ, որ մինչև այդ օրը օտարոտի և հիմար միջնորդի դեր է կատարում և այդ բանը, բացի վնասից, ոչ ոքի օգուտ չբերեց: Վերջին անգամ նա զգվանքով հիշեց իր կատարած դերը, վճռեց ամեն ինչ մոռացության տալ և անմիջապես հեռանալ Թիֆլիսից: Նա մինչև անգամ չուզեց իբրև կողմնակի հանդիսատես դիտել, թե ինչով կվերջանար Էմմայի, Չագունյանի և Չաքարի գործը, մինչդեռ զգում և համոզված էր, որ պետք է վերջանար անխուսափելի աղետով:

Հյուրանոցի դեպքից երկու օր հետո նա արդեն ուղևորվում էր իր բնակավայրը Բաթում:

42

Աննայի հետ ունեցած անակնկալ խոսակցությունից հետո, դուրս գալով հյուրանոցից, Չագունյանն ուզում էր փոքր ինչ շրջել՝ հուզմունքն ու վրդովմունքը հանգստացնելու: Ցիլինդրը աչքերի վրա վայր թողած և անուշադիր հայացքով նայելով անցուդարձ անողներին, նա անցավ Միքայելյան կամուրջը և մտավ համանուն երկար փողոցը: Նա բոլորովին չէր մտածում, թե ուր է գնում: Թեև Էմմայի ընկերուհու անկոչ միջամտությունը նրան չափից դուրս վրդովել էր, և նա իրեն վերին աստիճանի վիրավորված էր համարում, բայց իր ծանր դրությունն ի նկատի ունենալով, նա աշխատում էր զսպել բարկությունն ու որքան կարելի է՝ լուրջ և սառն կերպով դատել Աննայի վարմունքը, քննել նրա իրեն ասած խոսքերը:

Մեղավոր՞ը է արդյոք Աննան:

Ինչքան էլ Ջագունյանը համոզված լիներ, որ Աննայի իր դեմ թշնամական դիրք բռնելու պատճառը նրա անուշադրության մատնված վիրավորված սերն էր, այնուամենայնիվ, նա չէր կարող չհասկանալ, որ դրանով չէին կարող ջրվել Աննայի իր երեսին շարտած խոսքերը: Բայց նախ, Աննան չէ, առհասարակ ամեն մի կողմնակի մարդ իսկապե՞ս արդյոք իրավունք չունի խառնվելու ուրիշի գործերին, եթե դա իրավական օրենքով անթույլատրելի է, բարոյական վարդապետության օրենքով է՞լ, արդյոք, անթույլատրելի է, իսկ բարոյական վարդապետությունը մի՞թե ընկերասիրության վրա չի հիմնված, որին միշտ հետևել և ուզում է հետևել հենց ինքը Ջագունյանը. ուրեմն իրավո՞ւնք ունեւ վիրավորվելու Աննայից, երբ նա, իբրև գուտ մարդ և ընկեր միջամտում և ուզում էր դատավոր կանգնել նրա գործին: «Ոչ, պատասխանեց Ջագունյանը, մեքենայաբար կանգ առնելու նեղ մայթի վրա, որպեսզի ճանապարհ տա անցնելու մի կնոջ, որը դիմացից գալիս էր, ըստ երևույթին իր ամուսնու հետ թևանցուկ: Բայց վիրավորվեցի: Ինչո՞ւ, հարցրեց նա, ճանապարհը շարունակելով: Որովհետև նա ինձ հետ շատ անվայել լեզվով խոսեց, մինչև անգամ, եթե ես իսկապես այնպիսի մարդ էլ լինեի, ինչպիսին որ նա համարում է ինձ, դարձյալ իրավունք չունեւ այնպիսի լեզվով խոսելու... Սակայն նա, ինչպես ինքն ասաց, ուրիշ կերպ չէր կարող խոսել ինձ հետ... և եթե ես որևէ բանի համար մեղավոր եմ, ապա մեղավոր եմ նրանով, որ վիրավորվելու և հարձակվելու տեղ, պետք է խղճայի նրան»:

Այդ թույլին նրա ուշադրությունը ակամա գրավեց մի փոքրիկ չարածճի շուն, որ փողոցով սրընթաց անցնող մի կառքի առաջ կողքե կողք վազելով սաստիկ հաշում էր ձիերի վրա: Ջագունյանը մինչև անգամ կանգ առավ և սկսեց նայել այդ տեսարանին: Շունն այն սաստիճան մոտիկ էր վազում ձիերից, որ հանկարծ ձիերից մինի ոտը կպավ նրան, նա սաստիկ ճղավեց և թավալգլոր ընկավ, ձին երկու ոտով և կառքն երկու անիվով անցան նրա վրայով, և նա նույն թույլին սատկեց: «Հիմա՛ր», ասաց Ջագունյանը շան հասցեին և նորից առաջ անցավ:

Քաղաքային հիվանդանոցի առաջ նա հանկարծ կանգ առավ. հիվանդանոցի բակից մեկը շտապ քայլերով դուրս եկավ, նայեց նրան, ըստ երևույթին, ուզեց կանգնել և բան ասել նրան, բայց հանկարծ խելագարի նման առաջ վազեց և նստեց մայթի մոտ կանգնած կառքը:

Позол! գոռաց նա կառապանի վրա:

Կառապանը մտրակեց ձիերին, և կառքն առաջ սլացավ:

Չագունյանը դառն կերպով ժպտաց և սաստիկ գունատվեց. նա ճանաչեց կառք նստողին. Չաքարն էր:

«Գիտե՞ք, թե մի այնպիսի մարդու համար հիասթափությունն ի՛նչ արժե», հիշեց նա Աննայի խոսքերը և դարձյալ դառն կերպով ժպտաց. այդ ժպիտը հոգեկան սաստիկ ծանր, անտանելի վիճակ էր արտահայտում: Նա հիշեց Չաքարի առաջվա իրեն ցույց տված մինչև հիմարության հասցրած ընկերական սերն ու հոգացողությունը, համեմատեց այդ նրա այժմյան վարմունքի հետ և կարծեց, թե մի բան, մի տեսակ թանկագին բան հանկարծ կտրվեց իր սրտից և դրա հետ նրա հոգին, նրա ամբողջ էությունը ծածկվեց մի տեսակ մռայլ, զարհուրելի խավարով: Նրա ամբողջ մարմնով ջղային մի ուժգին ցնցում անցավ. նա ատամները սեղմեց միմյանց, սեղմեց մատներն ափերի մեջ, կարծես պատրաստվելով մի անհաղթ ուժի դեմ կռվելու, և այս անգամ արդեն բոլորովին անզգա կերպով շարունակեց իր ճանապարհը: «Այո, թանկ, խիստ թանկ արժե մի այդպիսի մարդու համար այդպիսի հիասթափությունը», դաժանաբար ասաց նա ինքն իրեն և մի չարագուշակ զգացմունք պաշարեց նրան:

Էմմայից հաղթվելու օրից, որից հետո ակամա նրա ստրուկն էր դարձել, Չագունյանը միշտ խույս էր տալիս Չաքարից, և մինչև այդ օրը համարյա ոչ մի դեպք չէր պատահել, որ նա հանդիպեր նրան, այդպիսի դեպք չէր պատահել գուցե նրա համար, որ Չաքարն ինքը միշտ խույս էր տալիս Չագունյանից: Չագունյանը շատ լավ գիտեր այդ և հասկանում էր, որ դրա պատճառը նրա անակնկալ հիասթափությունն էր, որ անշուշտ վերին աստիճանի ցնցած պետք է լիներ նրա ամբողջ էությունը: «Ինչո՞ւ», մտածեց Չագունյանը և չկամեցավ այդ հարցին պատասխանել: «Օ՛Ֆ», կարծես տենդի մեջ հառաչեց նա, ձեռքով խփեց ցիլինդրի շրջապատին և ցիլինդրն աչքերի վրայից ճակատի վրա ձգեց: «Անտանելի՛ է, անտանելի՛», շարժեց նա գլուխը և այլևս ոչինչ չուզեց մտածել: Մտքերն ու զգացմունքները սաստիկ հուզում էին նրան, և նա կարծում էր, թե ինքն ընկած է մի փոթորկահույզ ծովի մեջ, որի ալիքները զարհուրելի արագությամբ պտտեցնում են իրեն և նույն արագությամբ անդունդն են տանում:

Նա բոլորովին շինացավ, թե ուր գնաց, ինչ արեց, միայն կեսգիշեր էր արդեն, որ վերադառնում էր իր սենյակը: Արագ քայլերով Միքայելյան փողոցի մի կողմից մյուսն անցնելիս, փոքրիկ կամուրջի վրա, որ գցած էր փողոցի և մայթի միջև անցնող ջրանցքի վրայից, մեկը հանկարծ կտրեց նրա առաջը: Ջագունյանը բարձրացրեց գլուխը և լապտերի լուսով ճանաչեց Ջագորսկուն:

Bon soir, monsieur Zasounian, ըստ երևույթին, արբածությունից հագիվ ոտի վրա կանգնելով, ասաց Ջագորսկին և ըստ զինվորականի՝ ձեռքը ճակատի մոտ բռնելով, բարևեց նրան:

Ջագունյանը հանկարծ ջղային ցնցումով բարձրացրեց ձեռքն և այնպիսի ուժով ապտակ տվեց նրան, որ նա օրորվեց և նեղ կամուրջից ընկավ ցածիկ ջրանցքը, որի միջով խոխոջալով անցնում էր ջուրը: Ջագունյանը կամուրջից անցավ մայթը և շարունակեց իր ճանապարհը... Այնուհետև ոչինչ չիմացավ, թե ինչ պատահեց Ջագորսկուն:

Տասը րոպեից հասավ հյուրանոց: Ռուս դռնապանը բաց անելով դուռը, քաղաքավարությամբ հայտնեց նրան, որ նրա մոտ հաճախ եկող նորատի կինն այդ երեկոյան, նրա դուրս գնալուց հետո եկել էր և հարցրել էր նրան. նա նույնպես հայտնեց, որ այդ կինն երեք օր է, որ շարունակ գալիս է նրա մոտ, բայց նրան տանը չի գտնում:

Ջագունյանը հասկացավ, որ խոսքը Էմմայի մասին էր: Նա հրացայտ աչքերով մի րոպե նայեց դռնապանի նիհարությունից չորացած դեմքին, կարծես պատրաստվելով նրան էլ մի պինդ ապտակ հասցնելու, հանկարծ դարձավ և բարձրացավ վերև: Մտավ իր սենյակը և դուռը փակեց բանալիով:

Հիրավի, վերջին երեք օրը Էմմային ոչ մի անգամ չէր հաջողվել տեսնել Ջագունյանին. այդ նրան ոչ թե զարմացնում կամ երկյուղ էր պատճառում, այլ սաստիկ վրդովում էր, առհասարակ վերջին ժամանակները նա նկատում էր, որ Ջագունյանը մի տեսակ խույս է տալիս իրենից և այդ վերին աստիճանի գրգռում էր նրա ջղերը: Այդպիսի դեպքերում նա զգում էր, որ դեպի Ջագունյանը տաժած

իր սերը ոչ թե սեր է, այլ օտարոտի, հուսահատ ատելության նման մի զգացմունք, որ այնուամենայնիվ սիրուց էլ ավելի ուժով է քաշում նրան դեպի այդ մարդը: Առհասարակ նրա հարաբերությունը լարված լինելով դեպի Չաքարը, վերջին օրերն առավել ևս լարվել էր: Սակայն պետք է ասած, որ չնայած մարդ ու կնոջ հարաբերությունները լարված էին, բայց նրանք դեռ երբեք ոչ մի խոսակցություն չէին ունեցել միմյանց հետ իրենց դրության վերաբերմամբ. նրանք երկուսն էլ խույս էին տալիս թե միմյանցից և թե այդպիսի խոսակցությունից, մանավանդ Չաքարը, որ արդեն Էմմայի գաղտնիքը հասկանալով, այդ բանի համար փոխանակ կատաղելու նրա դեմ, մի տեսակ օտարոտի երկյուղ էր զգում նրանից, կարծես մեղավորն ինքը լիներ և ոչ թե Էմման: Այդ էր պատճառը, որ նա, իր անտանելի դրությունից դուրս գալու համար, Աննայի օգնությանն էր դիմել: Ըստ երևույթին, ամուսնու այդ թուլությունը պետք է համարձակություն տար Էմմային, բայց ընդհակառակն, կաշկանդում էր նրան: Շատ անգամ նա սաստիկ ցանկանում էր, որ Չաքարը խոսք բանար իր դրության մասին (նա գիտեր, որ ամուսնուց ծածուկ չէր այդ բանը), կռվել էր հետ, նույնիսկ ծեծեր իրեն և այդ դեպքում նա զգում էր, որ ինքը համարձակ կդիմադրեր նրան և իրեն բոլորովին մեղավոր չէր զգա, բայց այդպիսի բան չէր պատահում, և այդ հանգամանքը կատաղեցնում էր նրան: Շարունակ այդպես տևելով, ի վերջո այդ դրությունն այն սաստիճան անտանելի դարձավ նրա համար, որ այժմ ինքն սկսեց առիթ փնտրել, որ ամուսնուն դուրս քաշի կռվի: Սակայն այդ առիթն ինքն իրեն ներկայացավ:

Վերջին օրը երեկոյան, Չազունյանի մոտ գնալով և նրան այնտեղ չգտնելով, Էմման վերադառնում էր վերին աստիճանի գրգռված դրությամբ: Չաքարը հիվանդանոցից հենց նոր էր տուն եկել: Հիվանդանոցի բակի դռան մոտ անակնկալ կերպով հանդիպելով Չազունյանին, նա այս անգամ արդեն խիստ կատաղել էր թե նրա և թե Էմմայի դեմ: Կնոջ դեմ մանավանդ ավելի կատաղեց, երբ տուն գալով աղախնուց իմացավ, որ նա ուր-որ գնացել է: Խելագարի նման նա համարյա վազվզում էր հյուրասենյակում և վայրկյան առ վայրկյան սպասում էր Էմմայի վերադարձին: Այս անգամ զգում էր, որ համարձակորեն հաշիվ կարող է պահանջել նրանից և վճռել էր, որ այդպես անի. վերջապես պե՞տք է վերջ տալ այդ անտանելի դրությանը, թե ոչ: Դռան գանգակի ձայնը լսելով, նա դուրս վազեց միջանցք և կանգնեց այնտեղ, մինչև որ աղախինը դուռը կբանար: Նա գիտեր, որ եկողն Էմման էր, և չսխալվեց:

Ներս մտնելուն պես Էմման կատաղած կանչեց աղախնու վրա.

Մինչև ե՞րբ սպասեմ, որ դուռը բանաս:

Աղախինը ձայն չհանեց և գլուխը խոնարհած դուռը փակեց:

Էմման արագ քայլերով բարձրացավ վերև: Այնտեղ միայն նա տեսավ Չաքարին և, հանկարծ կանգ առնելով, մի հպարտ և կովի դուրս կոչող հայացք ձգեց նրա վրա:

Չաքարը կպել էր պատին, նա սաստիկ գունատ էր և ամբողջ մարմնով դողում էր:

Երկուսն էլ մի կարճ միջոց լուռ նայեցին միմյանց և հասկացան միմյանց դրությունը:

Հանկարծ Էմման նույն լռությամբ շարժվեց տեղից և շտապեց դեպի իր սենյակը:

Կա՛ց, լսեց նա Չաքարի ձայնը:

Նա արագ ամբողջ մարմնով դարձավ, առաջվա հայացքով նայեց ամուսնուն և գլուխը հպարտությամբ ետ ձգեց: Այս անգամ Չաքարը ոչ թե դողում, այլ ոտից գգլուխ ցնցվում էր:

Որտե՞ղ էիր, հազիվ արտասանեց նա և փորձեց մի քայլ առաջ գնալու:

Չագունյանի մոտ, պատասխանեց Էմման:

Լի՛րբ, գոչեց Չաքարը և ուզեց հարձակվել նրա վրա:

Էմման գլուխն ավելի ևս ետ ձգեց, ավելի հպարտ հայացքով նայեց նրան և տեղից չշարժվեց:

Կսպանեմ նրան . . . քեզ էլ, իրեն բոլորովին կորցրած՝ աստամների միջից արտասանեց Չաքարը:

Էմման ձեռքը կրծքի վրա դրեց:

Ես չեմ վախենում, ասաց նա:

Չաքարն անգուսպ կատաղությամբ ձեռքով ցնցողաբար ինչ-որ շարժումներ գործեց, ուզեց խոսել, մի բան ասել, բայց ձայնը չհպատակեց նրան: Նա հանկարծ դարձավ և խենթի նման ներս վազեց:

Էմման ձեռքը կրծքին դրած նույն դրությանբ անշարժ մնաց տեղում . մի քանի վայրկյանից նա տղամարդի ուժգին հեկեկանքի ձայն լսեց: Այդ ձայնը լսելով, նա հանկարծ ամբողջ մարմնով ցնցվեց, և նրա ձեռքը թուլացած ընկավ կրծքի վրայից: Նա գլուխը ակամա առաջ տարավ, կարծես խորին ուշադրությամբ ականջ դրեց այդ ձայնին, հետո կամաց դարձավ և մտավ իր սենյակը: Առանց գլխարկը վերցնելու, առանց ձեռնոցները հանելու, նստեց աթոռի վրա և անշարժ մնաց: Նրան նայողը կկարծեր, թե խորը մտածության մեջ է, բայց նա ոչինչ չէր մտածում:

44

Չետևյալ առավոտը Չաքարը կառք նստած՝ գնում էր հիվանդանոց: Քաղաքային այգու կողմից դեպի Միքայելյան կամուրջը ծովելով, նա հանկարծ տեսավ, որ «Գրանտ-օտել» հյուրանոցի առջև բազմաթիվ մարդիկ են խմբված: Հյուրանոցի դռան շենքին ոստիկաններ էին կանգնած և ոչ ոքի ներս չէին թողնում:

Մի գարհուրելի բնագոյուն ցնցեց Չաքարի ամբողջ էությունը:

Նա կառքը կանգնեցնել տվեց հյուրանոցի առջև և ցած թռավ:

Ի՞նչ է պատահել, ի՞նչ, հարցրեց:

Հյուրանոցում մեկն անձնասպանություն է գործել, պատասխանեցին նրան:

«Չագունյանը» կայծակի արագությամբ անցավ Չաքարի մտքով: Նա ճղեց ամբոխը, առաջ անցավ և ուզեց ներս մտնել հյուրանոց, բայց ոստիկանները կտրեցին նրա ճանապարհը:

Բժիշկ եմ, բժիշկ, գոռաց նա ոստիկանների վրա:

Նրան ներս թողեցին:

Նա չհնացավ, թե ինչպես վերև վազեց սանդուղքով:

Հյուրանոցի բոլոր կեցողները՝ մարդիկ, կանայք, երեխաները և բոլոր ծառաները խոնվում էին միջանցքում: Անցնելու ճանապարհի չկար, բայց Չաքարը կարողացավ անցնել և կանգ առավ Չագունյանի սենյակի դռան առջև: Այստեղ էլ ոստիկաններ էին կանգնած, որոնք չուզեցին նրան ներս թողնել, բայց նա դարձյալ գոռաց՝ «բժիշկ եմ, բժիշկ», և նրան ներս թողին: Սենյակում ոստիկանատան մի քանի ստորին և բարձր պաշտոնյաներ կային, որոնք արձանագրություն էին կազմում: Կային նաև մի քանի կողմնակի մարդիկ, որոնց հաշողվել էր ներս մտնել: Չաքարն առաջ չկարողացավ գնալ. շանթահար կանգ առավ դռների մոտ:

Սենյակի մեջտեղում, հատակի վրա, երեսն ի վեր ընկած էր Չագունյանի դիակը. ողիղ ճակատին ատրճանակի գնդակից մի զարհուրելի վերք էր բացված, որ կարմրի և սևի էր խփում: Նրա աչքերն ու բերանը բաց էին: Թվում էր, թե շանթ է անում ամբողջ կրծքով շունչ քաշելու, բայց շունչը քարացած էր նրա թոքերում: Նրա դեմքը և սպիտակ օսլայած շապիկը (սյուրտուկն ու ժիլետը հանած էր) ամբողջապես թաթախված էին արյան մեջ: Առատ արյունը գուր էր կապել նրա տակ:

Չարհուրելի էր նրան նայել:

Եվ Չաքարը զարհուրում էր: Այո, զարհուրում էր միայն...

Էմման հետևյալ օրը միայն իմացավ Չագունյանի անձնասպանության լուրը և իմացավ ոչ թե Չաքարից, այլ տեղական լրագրերից, որոնց մեջ տպված էին այդ անձնասպանության բոլոր մանրամասնությունները, բացի պատճառից, որ ոչ ոքի հայտնի չէր:

Ի՞նչ զգաց արդյոք Էմման այդ լուրը կարդալով:

Կան դրություններ, որոնք գրի չեն առնվում:

Նույն օրը Էմման քաղաքային պոստով հետևյալ նամակը ստացավ.

«Էմմա.

Հիշո՞ւմ ես, երբ ես քեզ զգուշացնում էի երկնային պատուհասից: Գուցե անմիտ բան էր դա, բայց երբեմն լինում են այնպիսի անմիտ բաներ, որոնք խոր իմաստ են ունենում և որոնց ամեն ոք չի կարող հասկանալ... Ճակատագիրն էր, թե մի ուրիշ բան, ստիպեց ինձ անել այն, ինչ որ դեմ էր իմ հոգուս և հասկացողություններիս... Ընկա՞ր արդյոք ես, թե ոչ ո՛վ գիտե, բայց ես այլևս չէի կարող այս դրությունը շարունակել... Ի՞նչ երջանկություն պետք է լիներ իմ երջանկությունն, երբ ամեն մի բոլոր համոզված պետք է լինեի, որ քեզ միշտ վրդովմունք, հուզմունք են պատճառում, որ այդ երջանկությունը ձեռք է բերված ուրիշի թշվառությամբ, մանավանդ, որ այդ ուրիշը իմ ընկերն է... Լավ մտածիր, Էմմա, այդ մասին, և հույս ունիմ, ինձ չես դատապարտի. . . Ես ավելի լավ համարեցի ինձ գոհել ուրիշի համար, քան թե ուրիշին՝ ինձ համար: Մի քանի վայրկյանից ես կձգեմ այս աշխարհը և կմտնեմ անհայտության անվերջ աշխարհը... Լույսը նվազում է, խավարը շրջապատում է ինձ. մի վայրկյան էլ և ես իմ մարմնի ծանրությունը այլևս չեմ զգալ: Թողնում եմ ես այս աշխարհիս վրա այն, ինչ որ ինձ է պատկանում... Էմմա, իմացիր, ես սերս չեմ գոհում, այլ ինձ:

Ա. Ջ.»

Այդ օրը չէ, բայց հետևյալ օրը Էմման անբողջ ժամերով գլուխը դնում էր այդ նամակի վրա և ծանր, դառն անմխիթար արտասուքներով ողորում էր նրան:

1890